ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ

Кафедра РИСУНКА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

з науково-педагогічної роботи

_____ Марина ТОКАР

«19» _____ 2025р.

РОБОЧА ПРОГРАМА

ОБОВ'ЯЗКОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОК 05 РИСУНОК

(шифр та назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти *другий (магістерський) рівень*

галузь знань *В Культура , мистецтво та гуманітарні науки*

спеціальність *В4 Образотворче мистецтво та реставрація*

спеціалізація *В4.01 Візуальні мистецтва*

освітня програма *Сучасні візуальні практики*

факультет *Образотворчого мистецтва*

ХДАДМ 2025

Робоча програма навчальної дисципліни РИСУНОК для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня зі
спеціальності *В4 Образотворче мистецтво та реставрація*
ОПП *Сучасні візуальні практики*

Розробники:
доцент кафедри рисунка _____ Ігор ЧЕБОТОВ

Робоча програма розроблена кафедрою рисунка та затверджена на засіданні кафедри протокол від «17» червня 2025 року № 17

Завідувач кафедри _____ Володимир НОСАНЬ

Робоча програма розглянута та погоджена гарантами освітньої програми *Сучасні візуальні практики,* та відповідає їх вимогам.

УЗГОДЖЕНО
Декан факультету
Образотворче мистецтво _____ Ольга ІВАЩЕНКО
(підпис)

ЗАТВЕРДЖЕНО
Методичною радою ХДАДМ
Протокол від « 27 » серпня 2025 року № 25-04

АНОТАЦІЯ

до обов`язкової навчальної дисципліни Рисунок

Рисунок – фундаментальна дисципліна у підготовці майбутнього митця. Він сприяє розвитку просторового мислення, зорової пам’яті, уяви, окоміру та відіграє ключову роль у формуванні здатності до адекватного сприйняття і відтворення навколишнього світу.

Відповідно до навчального плану, затвердженого методичною радою ХДАДМ, дисципліна Рисунок вивчається студентами протягом 4-х років і становить 35 кредитів ECTS (1050 навчальних годин), з яких 525 годин відведено на аудиторні заняття та 525 годин – на самостійну роботу.

Рисунок є невід’ємною складовою творчого розвитку, адже його виразними засобами виступають лінія, тон, колір, пляма, фактура. Рисунок передбачає також вирішення композиційних завдань, що є основою формування творчого мислення. Академічний рисунок включає застосування законів перспективи та знання анатомії людини, потребує точності у відтворенні простору та предметного середовища.

Методика навчання базується на рисунку з натури, що забезпечує формування у студентів необхідних умінь і навичок реалістичного зображення. В процесі роботи розвивається зорова пам'ять, уява, естетичне сприйняття дійсності. Здобувачі опановують закономірності побудови ілюзії глибини і простору на площині, принципи конструктивного аналізу форми, засоби передачі матеріальності, пластики та індивідуальних характеристик об’єктів. Рисунок виступає також як експериментальний простір, що поєднує традиції реалістичної школи з можливостями індивідуального творчого пошуку.

ANNOTATION
to the compulsory academic discipline “Drawing”

ХДАДМ 2025

Drawing is a fundamental discipline in the training of future artists. It contributes to the development of spatial thinking, visual memory, imagination, and eye measurement, and plays a key role in shaping the ability to perceive and reproduce the surrounding world

According to the curriculum approved by the Methodological Council of KSADA, the discipline “Drawing” is studied by students over four years and comprises 11 ECTS credits (330 academic hours), of which 525 hours are classroom work and 525 hours are independent study.

Drawing is an integral part of creative development, as its expressive means include line, tone, color, spot, and texture. Drawing also involves solving compositional tasks, which are essential for the formation of creative thinking. Academic drawing requires the application of the laws of perspective and knowledge of human anatomy, as well as accuracy in representing space and the surrounding environment.

The teaching methodology is based on drawing from life, which enables students to acquire essential skills and abilities in realistic depiction. In the process, visual memory, imagination, and aesthetic perception of reality are developed. Students master the principles of constructing the illusion of depth and space on a plane, the fundamentals of constructive analysis of form, and techniques for conveying materiality, plasticity, and individual characteristics of objects.

Drawing also serves as an experimental field that combines the traditions of the realist school with opportunities for individual creative exploration.

1. Опис навчальної дисципліни Рисунок

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, рівень	Характеристика навчальної дисципліни

<table>
<tr><td rowspan="2"></td><td rowspan="2">вищої освіти</td><td colspan="2"></td></tr>
<tr><td>денна форма здобуття освіти</td><td>заочна форма здобуття освіти</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Кількість кредитів – 11</td><td>Галузь знань
В Культура, мистецтво та гуманітарні науки
(шифр і назва)</td><td colspan="2">Обов’язкова</td></tr>
<tr><td>Спеціальність
В4 Образотворче мистецтво та реставрація
(шифр і назва)</td><td colspan="2">Мова навчання:
українська</td></tr>
<tr><td>Модулів – 2</td><td rowspan="4">Освітня програма
Сучасні візуальні практики</td><td colspan="2">Рік підготовки:</td></tr>
<tr><td>Змістових модулів –4</td><td>1- й</td><td></td></tr>
<tr><td>Загальна кількість годин - 330</td><td colspan="2">Семестри</td></tr>
<tr><td></td><td>1-2 й</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td colspan="2">Лекції</td></tr>
<tr><td rowspan="8">Тижневих годин для денної навчання:
Аудиторних
1 сем. – 3
2 сем. – 4
самостійної роботи:
1 сем. – 7
2 сем. – 8</td><td rowspan="8">Рівень вищої освіти
другий (магістерський)</td><td>1 сем. – 4 год.
2 сем. – 4 год.</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">8 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Практичні</td></tr>
<tr><td>1 сем. – 41 год.
2 сем. – 56 год.</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">97 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Самостійна робота</td></tr>
<tr><td>1 сем. – 105 год.
2 сем. – 120 год.</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">225 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Вид контролю:
екзаменаційний перегляд</td></tr>
</table>

2. Мета та завдання навчальної дисципліни Рисунок

Предметом вивчення дисципліни Рисунок є форма предметів реального світу та принципи її передавання на площині засобами лінії, тону, пропорцій та конструктивної побудови, а також закономірності перспективи, анатомії та просторової організації зображення.

Вузловими моментами у навчанні студента є розвиток наступних знань та навиків:

Образне композиційне мислення, розвинуте у результаті постійної праці над осмисленням змісту завдання;

Вміння виразити пластику та пропорції конкретної натури в його багатстві та цільності складових елементів (простір, середовище, об'ємна форма, освітлення, взаємодія предметів, фактура матеріалу, індивідуальна характеристика).

Основний зміст рисунків, виконання яких потребує багато часу:

Вміння виконувати начерки з натури, що рухається і короткочасні рисунки, формуючи навики у початкового художника до постійного огляду навколишньої середи;

Вміння на основі придбаних знань малювати по уяві та пам'яті, що має особливе значення для творчої діяльності митця;

Вільне володіння технічними засобами відображення, що сприяє індивідуальних можливостей художника у відтворенні його творчих задумів;

Глибоке критичне освоєння художньої спадщини, яке допомагає творчому зростанню молодого художника, підвищуючи його культуру та художній смак. З цією метою аналізуються рисунки майстрів і виконуються копії з них.

Придбання цих знань і навиків виконується поступово від простих завдань на перших курсах, до складних – на старших, особливо на останньому, коли задача створення закінченого художнього твору повинна відповідати загальному стану високого мистецтва. В результаті вивчення дисципліни «Рисунок» студент повинен:

Знати: особливості побудови форм зображених тіл і предметів, закони перспективі, вміти використовувати знання з пластичної анатомії, послідовність методики рисунку;

Уміти: за допомогою графічних матеріалів (олівець, вугілля, сангіна, сепія, соус, туш та інші) передати і строїти об'єм, простір, виразними засобами рисунку виявити динаміку людської постаті, вміти моделювати форму, щоб форма відчувалась у гармонічному зв'язку з властивостями обраного графічного матеріалу, компонувати в аркуші, створювати реальне сприймання предмету.

Мати навички: застосовувати практичні та теоретичні знання рисунку у творчих роботах.

3. Компетентності та програмні результати навчання навчальної дисципліни Рисунок (згідно з освітньою програмою)

Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач	Програмні результати навчання
Загальні компетентності (ЗК) **ЗК 1.** Здатність генерувати нові ідеї (креативність). ЗК 5. Здатність розробляти та керувати проєктами. **Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)** СК 1. Здатність переосмислювати базові знання, демонструвати розвинену творчу уяву, використовувати власну образно-асоціативну мову при створенні художнього образу. СК 6. . Здатність володіти інноваційними методами та технологіями роботи у відповідних матеріалах (за спеціалізаціями).	ПРН 2. Інтерпретувати та застосовувати семантичні, іконологічні, іконографічні, формально- образні і формально-стилістичні чинники образотворення. ПРН 3. Володіти інноваційними методами та технологіями роботи у відповідних матеріалах (за спеціалізаціями).

4. Програма навчальної дисципліни Рисунок

Модуль 1. 2 змістових модулі, 5 завдань за темою: оголена чоловіча постать людини у складному русі.

Змістовий модуль 1.

Тема 1. Складний тематичний натюрморт або пейзаж (на розгляд викладача). Вільна техніка. Мета – розвиток творчого мислення, розумний експеримент у підборі матеріалів виконання, знаходження оригінального композиційного вирішення.

Тема 2. Рисунок оголеної напівлежачої чоловічої постаті людини у ракурсі.

Мета – дослідити композиційне вирішення, конструктивну побудову, проаналізувати анатомічні особливості і досягти виразної графічної мови. Вільний матеріал: олівець, вугілля, сангіна, пастель, соус, тонований папір, картон.

Змістовий модуль 2.

Тема 3. Рисунок лежачої фігури у складному ракурсі. Мета – дослідити композиційне вирішення, тональне вирішення, проаналізувати анатомічні особливості і досягти виразної графічної мови. Вільний матеріал: олівець, вугілля, сангіна, пастель, соус, тонований папір, картон.

Тема 4. Затвердження рисунку для копії.

Тема 5. Екзаменаційне завдання: Рисунок оголеної чоловічої постаті людини у складному русі в середовищі. Мета – дослідити композиційне вирішення, тональне вирішення, проаналізувати анатомічні особливості і досягти виразної графічної мови. Вільний матеріал: олівець, вугілля, сангіна, пастель, соус, тонований папір, картон.

Модуль 2. 2 змістових модулі, 4 завдання за темою: оголена жіноча постать людини у складному русі в середовищі.

Змістовий модуль 3.

Тема 6. Автопортрет з руками. Мета – створити творчу композицію на задану тему. Вільний матеріал: олівець, вугілля, сангіна, пастель, соус, тонований папір, картон.

Тема 7. Рисунок оголеної лежачої жіночої постаті людини у складному русі в середовищі з драпіровками. Мета – дослідити композиційне вирішення, тональне вирішення, проаналізувати анатомічні особливості і досягти виразної графічної мови. Вільний матеріал: олівець, вугілля, сангіна, пастель, соус, тонований папір, картон.

Змістовий модуль 4.

Тема 8. Рисунок оголеної лежачої чоловічої постаті людини у ракурсі в середовищі. Мета – дослідити композиційне вирішення, тональне вирішення, проаналізувати анатомічні особливості і досягти виразної графічної мови. Вільний матеріал: олівець, вугілля, сангіна, пастель, соус, тонований папір, картон.

Тема 9. Екзаменаційне завдання: Оголена жіноча постать людини у складному русі в середовищі з елементами інтер'єру. Мета – дослідити композиційне вирішення, тональне вирішення, проаналізувати анатомічні особливості і досягти виразної графічної мови. Вільний матеріал: олівець, вугілля, сангіна, пастель, соус, тонований папір, картон.

5. Структура навчальної дисципліни Рисунок

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усього	у тому числі				
		л	пр.	лаб.	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7

Модуль 1. Оголена чоловіча постать людини у складному русі в середовищі						
Змістовий модуль 1.						
Тема 1. Складний тематичний натюрморт або пейзаж	39	-	9	-	-	30
Тема 2. Рисунок оголеної напівлежачої чоловічої постаті людини у ракурсі.	35	2	13	-	-	20
Разом *за змістовим модулем 1*	**74**	**2**	**22**	**-**	**-**	**50**
Змістовий модуль 2.						
Тема 3. Короткострокові рисунки фігури у складному ракурсі в різних ракурсах.	40	2	13	-	-	25
Тема 4. Затвердження рисунку для копії.	3	-	3	-	-	-
Тема 5. Екзаменаційне завдання: рисунок оголеної чоловічої постаті у складному русі в середовищі.	33	-	3	-	-	30
Разом *за змістовим модулем 2*	**76**	**2**	**19**	**-**	**-**	**55**
Разом за 1 модулем	**150**	**4**	**41**			**105**
Модуль 2. Оголена жіноча постать людини у складному русі в середовищі.						
Змістовий модуль 3.						
Тема 6. Автопортрет з руками.	36	-	16	-	-	20
Тема 7. Рисунок оголеної лежачої жіночої постаті людини у складному русі в середовищі з драпіровками.	54	2	12	-	-	40
Разом *за змістовим модулем 3*	**90**	**2**	**28**	**-**	**-**	**60**
Змістовий модуль 4.						
Тема 8. Рисунок оголеної лежачої чоловічої постаті людини у ракурсі в середовищі.	40	2	18		-	20
Тема 9. Екзаменаційне завдання: рисунок оголеної жіночої постаті людини у складному русі в середовищі з елементами інтер'єру.	50	-	10		-	40
Разом *за змістовим модулем 4*	**90**	**2**	**28**		**-**	**60**
Разом за 2 модулем	**180**	**4**	**56**			**120**
Всього	**330**	**8**	**97**	**-**	**-**	**225**

6.Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	МОДУЛЬ 1. Оголена постать людини у складному русі в середовищі.	
	Змістовий модуль 1	
1	Рисунок оголеної напівлежачої чоловічої постаті людини у ракурсі.	2
	Змістовий модуль 2	
2	Рисунок лежачої фігури у складному ракурсі.	2
	МОДУЛЬ 2. Оголена постать людини у складному русі в середовищі.	
	Змістовий модуль 3	
3	Рисунок оголеної лежачої жіночої постаті людини у складному русі в середовищі з драпіровками.	2
	Змістовий модуль 4	
4	Рисунок оголеної лежачої чоловічої постаті людини у ракурсі в середовищі.	2
	Разом	**8**

7. Теми практичних занять

Назва теми	Кількість годин
Тема 1. Складний тематичний натюрморт або пейзаж	9
Тема 2. Рисунок оголеної напівлежачої чоловічої постаті людини у ракурсі.	13
Тема 3. Короткострокові рисунки фігури у складному ракурсі в різних ракурсах.	13
Тема 4. Затвердження рисунку для копії.	3
Тема 5. Екзаменаційне завдання: Класична гіпсова голова	3
Тема 6. Автопортрет з руками.	16
Тема 7. Рисунок оголеної лежачої жіночої постаті людини у складному русі в середовищі з драпіровками.	12
Тема 8. Рисунок оголеної лежачої чоловічої постаті людини у ракурсі в середовищі.	18
Тема 9. Екзаменаційне завдання. Рисунок оголеної жіночої постаті людини у складному русі в середовищі з елементами	10

інтер'єру.	
Всього	**97**

7. Теми семінарських занять

Програмою не передбачається проведення семінарських занять.

8. Самостійна робота

Назва теми	Кількість годин
Тема 1. Складний тематичний натюрморт або пейзаж	30
Тема 2. Рисунок оголеної напівлежачої чоловічої постаті людини у ракурсі.	20
Тема 3. Короткострокові рисунки фігури у складному ракурсі в різних ракурсах.	25
Тема 4. Затвердження рисунку для копії.	-
Тема 5. Екзаменаційне завдання: Класична гіпсова голова	30
Тема 6. Автопортрет з руками.	20
Тема 7. Рисунок оголеної лежачої жіночої постаті людини у складному русі в середовищі з драпіровками.	40
Тема 8. Рисунок оголеної лежачої чоловічої постаті людини у ракурсі в середовищі.	20
Тема 9. Екзаменаційне завдання. Рисунок оголеної жіночої постаті людини у складному русі в середовищі з елементами інтер'єру.	40
Всього	**225**

9. Методи навчання

Основні форми вивчення курсу — виконання практичних завдань.

Метод повідомлення нових знань — практична робота.

Мета запропонованих завдань — вивчення законів образотворчого мистецтва, принципів лінійно-повітряної перспективи, принципів конструкції та формоутворення (від простих геометричних форм до тіла

людини у складному русі); навчити студента аналізувати і виразно відтворювати конкретний пластичний зміст натури з урахуванням цілісності складових: простору, середовища, пропорцій, об'єму форми, освітлення, фактури матеріалу; також навчити студента характерних начерків, короткострокових рисунків а також рисунків по пам'яті і уяві. Студент повинен оволодіти різноманітними матеріалами, як то: олівець, ретуш, сангіна, вугілля, соус тощо.

10. Методи контролю

Підсумковий контроль засвоєння знань здійснюється у формі екзаменаційного перегляду. Передбачено рубіжні етапи контролю у формі переглядів практичних завдань за змістовні модулі.

11. Критерії оцінювання результатів навчання:

Відмінно (90-100 балів, А): Рисунок виконано бездоганно як в цілому, так і з точки зору графічного виконання окремих його елементів та деталей:

- точне, безпомилкове розташування усього зображення та його елементів в аркуші паперу;
- визначено та передано рух зображеного об'єкту та його розташування відносно інших предметів автора;
- вірне зображення пропорційних співвідношень одного об'єкту до іншого, окремих деталей до цілого;
- точна передача конструкції об'єкту зображення, переконлива передача форми об'єктів засобами лінійної та повітряної перспективи, використанням законів світлотіні, тону і тональних співвідношень;
- висока технічна майстерність, професіоналізм.
  Це найвищий рівень виконання навчального (академічного) завдання: при виконанні усіх перелічених вимог рисунок виглядає дуже майстерним, естетичним, відчувається певна натхненність при виконанні завдання.

Добре (82–89 балів, В; 75–81 балів, С) (4+, 4, 4-)*. Рисунок виконано добре як з точки зору загального естетичного сприяння, так і з точки зору графічного виконання:

- добре розташування на аркуші паперу;
- непогано передано рух зображеного об'єкту та його розташування відносно інших предметів;

- добре передано пропорційне співвідношення одного об’єкту до одного, окремих деталей до цілого;
- проаналізовано конструкцію об’єкту засобами лінійної та повітряної перспективи;
- непогане використання графічного матеріалу, висока технічна майстерність, помітні добрі навички у передачі зображення.
  Добре виконаний рисунок, але є недосконале виконання елементів.

Задовільно (64-74 балів D; 60-63, E)(3+, 3, 3-)*. Рисунок виконано достатньо непогано з точки зору графічного виконання окремих його елементів і деталей:

- непогане використання графічного матеріалу, технічна майстерність, помітні добрі навички у передачі зображення.
- непогане розташування усього зображення в аркуші паперу;
- невиразно визначено і передано рух зображеного об’єкту;
- не зовсім точне зображення пропорційних співвідношень;
- присутні помилки у передачі форми об’єктів;
- недосконале використання графічного матеріалу;
  Задовільно виконаний рисунок, але помітно недосконале виконання одного або декількох елементів, порушення послідовності виконання рисунка

Незадовільно (35-59 балів, FXF(2, 2-)*. Рисунок виконано незадовільно з точки зору графічного виконання:

- суттєві недоліки у розташуванні усього зображення в аркуші паперу;
- погано передано рух зображеного об’єкту;
- є суттєві помилки у зображенні пропорційних співвідношень;
- недосконала передача конструкції об’єкту зображення;
- слабка технічна майстерність;
  Задовільно виконаний рисунок, але помітно недосконале виконання одного або декількох елементів, порушення послідовності виконання рисунка.

Незадовільно (1–34 балів, F). Рисунок виконано незадовільно з точки зору графічного виконання:

- суттєві недоліки у розташуванні усього зображення в аркуші паперу;
- погано передано рух зображеного об’єкту;
- є суттєві помилки у зображенні пропорційних співвідношень;
- недосконала передача конструкції об’єкту зображення;

- слабка технічна майстерність;
  Незадовільно виконаний рисунок, є суттєві порушення послідовності виконання рисунка

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота						**Сума**
1 модуль						
Змістовий модуль №1		Змістовий модуль №2				
Т-1	Т-2	Т-3	Т-4	Т-5	Екз. пер.	100
0-20	0-20	0-20	0-10	0-20	0-10	
2 модуль						
Змістовий модуль №3		Змістовий модуль №4				
Т-6	Т-7	Т-8	Т-9		Екз. пер.	100
0-20	0-20	0-10	0-40		0-10	

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, диференційованого заліку, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	**A**	відмінно	зараховано
82-89	**B**	добре	
75-81	**C**		
64-74	**D**	задовільно	
60-63	**E**		
35-59	**FX**	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	**F**	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням	не зараховано з обов’язковим повторним

		дисципліни	вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

Показ робіт із методичного фонду. Ознайомлення здобувачів з печатними репродукціями видатних майстрів та застосування додаткової літератури з дисципліни:

1. Zherdev, Vitaliy, Metoduchni recomendatsii do dustsipliny “Academichnyi rysunok” dlia spetsializatsii “Stankovyi zhyvopus ta restavratsia vutvoriv mystetstva” *[Methodological recommendations for the discipline “Academic Drawing” for the specialization "Easel Painting and Restoration of pieces of arts" (Bachelors, Masters)]*. Kharkiv: KSADA, 2009.
2. Zherdev, Vitaliy and Nogin, Roman, Metoduchni recomendatsii do dustsipliny “Academichnyi rysunok” dlia spetsializatsii “Monumentalnyi zhyvopus” *[Methodological recommendations for the discipline “Academic Drawing” for the specialization “Monumental Painting” (Bachelors, Masters)]*. Kharkiv: KSADA, 2010.
3. Методичні рекомендації до навчальної дисципліни “Рисунок” (Матеріали і техніка рисунка) для здобувачів спеціальності В4 «Образотворче мистецтво та реставрація», спеціалізації В4.01 «Візуальні мистецтва» 1–4 курси першого (бакалаврського) рівня та 1 курс другого (магістерського) рівня. / Укладачі: доц. Брагін О.М., доц. Носань В.А., доц. Сердюк О.М., ст. викл. Ногін Р.Ю., ст. викл. Сенін В.П. — Харків: ХДАДМ, 24 с., 11 іл., 2025.

14. Рекомендована література

Основна:

1. Andrews, Barbara Henriksen. "Art and Ideas: Reaching Nontraditional Art Students." Art Education 54, no. 5 (September 2001): 33. http://dx.doi.org/10.2307/3193933.
2. Adams, Laurie Schneider. The Methodologies of Art. An Introduction. New York: HarperCollins, 1996.
3. Andrus, Lynda E. Art projects for educators and studen ts. 8th ed. [Belmont, Calif.]: Thomson Wadsworth, 2007.
4. Bammes G. Der nackte Mensch. Hand- und Lehrbuch der Anatomie für Künstler. Mit rund 170 Zeichnungen des Verfassers, zahlreichen Beispielen von Meisterwerken der bildenden Kunst, 144 Modellaufnahmen. VEB Verlag der Kunst Dresden, 1973

5. Berikbaev, Alisher Alikulovich. "Development of Competence Skills of Art Education Students." International Journal of Psychosocial Rehabilitation 24, no. 4 (April 30, 2020): 6984–88. http://dx.doi.org/10.37200/ijpr/v24i4/pr2020514.
6. Benjamin, Walter. Work of Art in the Age of Its Technological Reproducibility, and Other Writings on Media Paperback. Harvard University Press; Illustrated edition, 2008.
7. Белянський О. М. Короткочасний рисунок. Майстер-клас. Навчальний посібник для художніх навчальних закладів 1–4 рівнів акредитації. Луганськ : ЛДІКМ, 2008. 124 с
8. Берджер Д. Як ми бачимо. Харків : IST Publishing, 2020. 176 с.
9. Бичко А.К., Гнатенко П.І., Феоктистов А.М. та ін. Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Курс лекцій. – Київ, 1993.
10. Виконання завдань з дисципліни «Академічний рисунок» / уклад. Є. А. Маковкін. Харків : ХДАМГ, 2002. 9 с.
11. Гарбуз Р. С. Лінійна перспектива в навчальному рисунку. Львів : ЗУКЦ, 2009. 110 с.
12. Гребенюк Г. Є. Основи композиції та рисунок. Підручник для учнів професійно-технічних навчальних закладів. Київ : Техніка, 1997. 222 с.
13. Губаль Б. І. Спеціальний рисунок. Івано-Франківськ : видання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2016. 94 с.
14. Дворник Ю.В. Жива вода рисунка. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан. 2009. – 176 с.
15. Джахірул Амін. Анатомія для художників: Наочний посібник із зображення людського тіла / Джахірул Амін; пер. з англ. Олексій Пелипенко. – Київ : ArtHuss, 2022. – 304 с.
16. Downing, Fripp Alfred. Human anatomy for art students. Mineola, N.Y: Dover Publications, 2006.
17. Кириченко М.А. Основи образотворчої грамоти : навчальний посібник. – Київ : Вища школа, 2002. – 190 с.
18. Коляденко Г. І. Анатомія людини / Г. І. Коляденко. – Київ.: Либідь, 2007 – 384 с.
19. Knight-Mudie, Karen, and n/a. "Attitudes towards art competitions of senior secondary art students and teachers." University of Canberra. Education, 1988. http://erl.canberra.edu.au./public/adt-AUC20060811.154408.
20. Leonard, Melissa M. "Motivating Students for Success in Art Education." Digital Commons @ East Tennessee State University, 2005. https://dc.etsu.edu/etd/1048.
21. Netto, Amelia M. "ESOL Students in the Art Room: An Art Educator's Resource Guide." Digital Archive @ GSU, 2012. http://digitalarchive.gsu.edu/art_design_theses/100.
22. Nelson, Gayle. "Perceptions About Hands-On Art Making by Non-Art Major Online Students." ScholarWorks, 2018.

23. Mayner F. Kunstleranatomie. — Leipzig, 1958.
24. Малиновський В. А. Рисунок голови і портретні завдання: навч. посіб. Київ : КНУБА, 2005. 125 с.
25. Nicoladies. The Natural Way To Draw: A Working Plan for Art Study. Souvenir Press Ltd, 2008.
26. Наталуха І., Апальков В., Рибін С., Носань В., Ногін Р. Пластична анатомія. Підручник. За ред. проф. В. Даниленка. Харків: ХДАДМ, 2008.
27. Орлова Т. Художній образ // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. ; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори) ; І. О. Покаржевська (художнє оформлення). — Київ : Абрис, 2002. — С. 702. — 742 с. — 1000 екз. — ББК 87я2. — ISBN 966-531-128-X.
28. Oxford Brookes University. School of Art, Publishing and Music. Fine art single field: Students' guide. Oxford: Oxford Brookes University, 1997.
29. Pointon, Marcia R. History of art: A students' handbook. 4th ed. London: Routledge, 1997.
30. Перепадя В. В. Рисунок. Проблеми творчості в навчальному процесі. Львів : Палітра, 2003. 288 с.
31. Попов М. Т. Альбом: рисунок, живопис / М. Т. Попов – К. : ТОВ «Європа Прінт», 2008. – 134с.
32. Pogorelov, Viktor, Khomenko O., Nosan V., Serdiyk O., Nogin R., Zherdev V. Tvorchyi rysunok. Navchalno-naochnyi posibnyk *[The Tutorial for the discipline "Drawing by speciality" for Masters degree of specialization "Creative (contemporary) drawing"].* Kharkiv: KSADA, 2020
33. Ратнічин В. М. Перспектива. Київ : Вища школа, 1977. 135 с.
34. Резніченко М.І., Твердохлібова Я.М. Художні графіка. Змістові модулі 1, 2 : Навчально-методичний посібник для студентів художньо-графічних факультетів. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 272 с.
35. Regev, Dafna. "Art Therapy for Hospitalized Students." In Art Therapy with Special Education Students, 125–46. New York: Routledge, 2022. http://dx.doi.org/10.4324/9781003156918-7.
36. Saywell, Edward. A Drawing Glossary. Fogg Art Museum, 1997, http://www.artmuseums.harvard.edu/fogg/drawingglossary.html.
37. Schwartz, Diane C., and Darra Pace. "Students Create Art." TEACHING Exceptional Children 40, no. 4 (March 2008): 50–54. http://dx.doi.org/10.1177/004005990804000406.
38. Winslow V. Classic Human Anatomy in Motion: The Artist's Guide to the Dynamics of Figure Drawing.

39. Clark, Gilbert A., Michael D. Day, and W. Dwaine Greer. "Discipline-Based Art Education: Becoming Students of Art." Journal of Aesthetic Education 21, no. 2 (1987): 129. http://dx.doi.org/10.2307/3332748.
40. Carr, Jeffrey. "Four types of art teachers for talented art students." Roeper Review 13, no. 2 (January 1991): http://dx.doi.org/10.1080/02783199109553313.
41. Сватула М.С. Навчально-наочний посібник «Рисунок пейзажу та використання графічних матеріалів» для студентів 1-2 курсів денної форми навчання спеціальності «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», «Дизайн», ОКР «Бакалавр».- Харків, ХДАДМ, 2023. – 80 с., 104 іл.
42. Сенін В. П., Коваль О. В. Школа рисунку олівцем. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2015.
43. Сенін В. Академичний рисунок: схеми і нариси. Навчальний посібник.- Харків: ХДАДМ, 2025-184 ст.
44. Сухенко В.О. Академічний рисунок: навчальний посібник. - Київ : «АМАДЕЙ», 2016. - 232 с.

45. Сухенко В.О. Рисунок: навчальний посібник. — Київ : НАОМА «BONA MENTE», 2004. – 184 с.
46. Goldfinger E. Human Anatomy for Artists: The Elements of Form. Oxford University Press, 1991.
47. Goldman, Paul. Looking at Prints, Drawings and Watercolours: A Guide to Technical Terms. 2nd ed. London: British Museum Press in association with the J. Paul Getty Museum, 2006.
48. Gwent College of Higher Education. Faculty of Art and Design. [Publication produced by Fine Art Students]. Newport (Gwent): Gwent College of Higher Education, 1986.
49. Туманов І. М. Рисунок, живопис, скульптура: Теоретико-методологічні основи комплексного навчання / І.М. Туманов. – Львів: Аверс, 2010. – 496 с.
50. Thomson, Isabelle. The Power of Art & Protest. [New York, NY]: the Calhoun School, 2014
51. Чеботов І.П. – Харківська школа рисунка, Харків, Софія-А, 2017.
52. Шмагало Р.Т. Методика викладання рисунку в навчальних закладах Галичини другої половини XIX –початку XX ст. Львів. 2001р.
53. Яремків М. Композиція. Творчі основи зображення. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 112 с.
54. Ятченко Ю. М. Мистецтво рисунка / Ю. М. Ятченко. – К: НАУ,2005. – 60 с.
55. Ятченко Ю.М. Київська школа рисунка /Ю. М. Ятченко// Українська академія мистецтв. Дослідницькі та наукові праці. – К., 1998.

15. Інформаційні ресурси

1.Маковкін Є. А. Рисунок геометричних тіл. Методичні вказівки до виконання завдань з дисципліні «Академічний рисунок». URL: http://eprints.kname.edu.ua/1023/
2.Анатомія людини. URL : https://www.youtube.com/@love_anatomy/about
3.Сухенко В. Різновиди навчального рисунка / В. Сухенко, О. Засипкін // Українська академія мистецтва. - 2010. - Вип. 17. - с. 14-22 . - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uam_2010_17_5
4. Fredericksen, Andrea, and Nick Grindle. Creating Curators: Using Digital Platforms to Help Students Learn in Art Collections. Art: Design: Media Subject Centre, 2009. Web: http://www.adm.heacademy.ac.uk/resources/case-studies/creating-curators-using-digital-platforms-to-help-students-learn-in-art-collections/index.html.
5. https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations/5641.